

այժմ տնով :
Յուսարի է որ այս խնդիր վաճառաբա

Նաուց նպատակները լուծուի մը զիտի ստա- նայ ի մտոյ :

Գ. Պարթիկի նաւահանգիստը մարքը : Այս նաւահանգիստը մասնա- ցած էր առ որ անկէ է խնդիրը ձեռնհաս իշխանութեան կողմէ կը ճշմոյշնէ :

Դ. Քարիւղի միջերանցի մը հաստատու- թիւնը : Սենեակի այս նաւատակ մեծերանցի տեղեկագիր մը մասուցած էր առեւտրական նախարարութեան, նախապէս մեր անդամ- ներէն կազմեալ քննիչ խանութարար մը կարծեաց վրայ յենդով : Ի վերջոյ, օտար զեւթանատանց ունեց թուրքացաց վրայ, խնդիրը վերադարձնուց իւր խանութ- նաւորութեան որ կարողանայ ի Ռ. Գուռնէ- ի օրոյ իր կողմէ անցընել մեր դեր-նախապէս :

Բ. Գրան է զեւթանատանց պատուիրա- կաց միջոց երկար վիճաբանութիւններէ յե- տոյ, հարկ դատուեցաւ միջերանցի համար հաստատուող տուրքի ինքնուրոյն :

Ե. Առեւտրական է ծովային վարժարա- նաց հաստատումն :

Առեւտրական վարժարանի մը ծրարքն ու կանոնադրի մը Սենեակի երկարութեան էնէն, ճշմոյշնեաց յատուկ խանութարար մը կողմէ :

Ա. Վարժարանի որ Վեճ. Սուլթանի հովանաւորութեան ներքեւ կը գտնուի, արդիւնաւորութեան կը շարունակուի ընդ հակադրութեամբ Առեւտրական նախարարու- թեան հրամայով ծովային վարժարանաց, հարկ եղած գիտնականներ արուեստն առ որ անկէ է, որպէս իր Թուրքիոյ այլեւայլ կողմերը նախարարական վարժարանք հիմնուին :

Զ. Կանոնադրի առեւտրական Պարս- ներու :

Այս կանոնադրի զոր Սենեակի քննած է առեւտրական նախարարութիւնը վարժա- րացած է, Բ. Գրան հաստատութեան են- թարեւեցաւ :

Դ. Թուրքիոյ որ եւ է մէկ նաւահան- գիտնէ ուրիշ նաւահանգիստի մը փոխա- րուող տեղեկան ապրանք վրայ առեւտ- անքարաց ջնջումն :

Կայտարարական կառավարութիւնն սկզբաւ- րեց ընդունած լինելով այս միջոց, պայմանա- միայն որ եւթ տարուան մէջ առաջնա- րար ի գործ դրուի առաջնապարզ կարեւո- րութեան ունեցող ծիւղերէն սկսելով, Սենե- ակի կառավարչական նախարարութեան կա- րեւորութեան ունեցող արարչներէն որը մեծաւորութեան արդիւն լինի :

Այս խնդիր կառավարութեան ուղը դը- րուած է այժմ :

Զ. Գուռնաց մէջ Առեւտրական Սենե- ակի երկու հաստատումն :

Թուրքիոյ գաւառաց մէջ առեւտրական սենեկաց հաստատութեան կարեւորութիւնը ցոյց տուած լինելով մեր կողմէ, կայտա- րական կառավարութեան, իւր բարձր հոգա- ծութեամբ, բարեհաճեցաւ այս նպատակա- րեւանքները սույլ գաւառաց կառավարչա- րանէն :

Աւստրի, Տարաք, ցուցան այն գաւա- ռաց որը Առեւտրական Սենեակի երկու- նին այժմ :

Գ. Գուռնաց — Գուռնաց, Գուռնաց, Մուսուլ, Վան, Աղբիւրնուրդիս, Առանա, Տրապիզոն, Պոտան, Տրապիզոն, Ափրիկե- ան-Տրապիզոն, Հալապ, Պարտան, Մա- մուրէթ—Եւ—Արիւր, Սեւանի, Արշակուն- քու :

Գ. Գուռնաց — Գուռնաց, Գարա—Հարաք, Լէմնու, Գրք—Բիլիթ, Կէլիպոլ, Կիւ- միւլէնիս, Պարս, Մէրսին, Երուսաղէմ, Մարաշ :

Գ. Գուռնաց — Գուռնաց, Մուսուլ, Քա—Քալա, Զեքարիս—Հուսու, Երկը, Երեւն, Իսթրա, Թիւրքուս, Սիւր—Սիւր, Պիւլիս, Եւստան, Մոս, Արշակուն- քու, Արշակուն, Կէլիս, Լիւս—Պարսպ, Պա- րա—Երեւն, Արշակուն, Վիլի, Թուրքու, Միսիս, Երեւն, Բիլիս, Եւստան, Մարաշ, Զեքարի, Մէրսին, Գարա—Հարաք, Սիւր, Բիլիս, Բորք :

Զարաթապ, Պարս, Ունի, Թիւրք, Զարաթ, Երեւն Սուլթան—Երեւն, Կիւ Զե- քարի, Երեւն Տիւր, Զարաթէ Երեւն :

Զ. Միջերանցի համար կանոնադրի :

Այս տեսակ կանոնադրի մը պիտի եր- կար ժամանակէ հետեւ զգալի լինելով, Սենե- ակի խանութարարք իւր անդամաց մէկ զա- նիկն որպէս զի ծրարի մը պարտաւանն : Այս կերպով ծրարի մը պարտաւանքով է միւս բոլոր ծրարներէն ալ զանաւորեալ, և արտադրական նախարարութեան մատուց- ւեցաւ ի տեսչութեան ինքնուրոյն պատու- նիւններով թէ Բ. Գուռնէ յիշատակութեան առած է այլ կանոնական ծրարքի :

10. Վարժարան գրասենեակի մը հաստա- տութիւնն (1) :

Այս տեսչական Սենեակի կ'աւանդուի այժմ այս առաջարկն և յուսարի է որ ի մո- տոյ մեղադրուած պիտի օժտուի նախօրե- նակ հաստատութեան մը :

11. Նախօրեւեմ թիւագրութիւնը օրինաց 28րդ յօդուածն է :

Այս բարեփոխումը խնդրուեցաւ որպէս զի առաջին անգամ այն անպատահա- լութեանց որը կրնան պատահել փոխանակարաց փո- խանցումէն : Պատճառները բացարձակա- րեւ Սենեակի նախարարութեան մա- տուցող տեղեկագիր մը մէջ, և լուծմանը կ'ստատուի :

12. Վերաքննութիւնն մեծաւորն սակա- ղանը :

Կայտարարական կառավարութեան հրաւի- րանքով, Սենեակի իւր անդամներէն չորսը նշանակել որը հարկ եղած բացարձակութե- ները պիտի տան մեծաւորն սակալանց վիճա- ճեմութեան որը զարգել կառավարական խան- ւանութեանց : Բայ յատու, Սենեակի խանա- րարութեամբ, իւր երկու հարկեր փաստա- կանք փոխելով այն ալ ալ ստորագրաց վրայ յիշեալ խանութարարութեան կողմէ պահանջու- ան տեղեկութիւնները սույլ : Կը սկսել յուսա- թէ այս անկողարեւոր խնդիր պիտի կար- գաւորուի ի մտոյ :

13. Հաւատարման և շահակցական ընկե- րութեանց պայմանագրութեանց վաւերա- ցումն Առեւտրական սենեակէն :

Այս նպատակաւ Սենեակի վիճաբանու- թեանց արդիւնքն հարցուրեցաւ առեւտր- ական նախարարութեան որ իւր նկատու- րութիւններն ալ յաւելով, Բ. Գրան մատուց- ի տեսչութեան ինքն :

14. Կարգ մ'ապրանաց, օրինակի հա- մար բուրդ, ափսոս, զորպ, ստասի (շէշէ), եղջիւր, ձէն, ձիւթապուր, կանեփ, վար- ղի հիւթ, պղնձի ձուլք և կարողանք, ևն, միջերանցի պայմանագրի երկարածը- րուց :

Սենեակի առաջարկութեամբ, վրջ տա- ւուան պայմանագրի մէջ տարւոյ վերաբե- ցումն, և այս ծանուցուեցաւ խանութարա- րանց միջոցաւ : Այս տեսչութեան մեծա- ւորն նպատակն լինելով առեւտրական փո- խանցումն, յոյժ զոհուանութիւնն ազ- րած է անկողնի :

15. Արիւնի տասնորդի զանձանն եւ- ղանակն :

Լուրը նկատողութեան առնելով այս խն- քիւր, Սենեակի իւր մէջէն խանութարար մը կ'աւելցնէ որ պիտի տան ունի իւր կողմիցն յայտնաւորէ զորն է այդ արդ զանձանն լա- ւագոյն եղանակն : Եւստանութեան անդ- կարիւր ժամանակին խանութեաց եւս- րական նախարարութեան որը կը ճշմոյշն- այժմ :

16. Թէ ի՞նչ միջոցներ ձեռք առնու- ւեցաւ փաստարար շաւուր տեղերէն և հա- ւատեաց փոխարար յարաբերութիւնները կանոնադրուի համար :

Այս խնդիր առ կալ կը մնայ տալակն :

(Գրաւորութեան Եւստան Բաւն)

ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆ

Ի ՍԱՀԱՍԱՐԵԱՆ ՎՊՐԱՅԱՐԱՆ

Ա.

ԿԱՐԻՆ, 13 ՄԱՐՏ

Սանասարեան վարժարանի այցելելը Զոր եկողին համար մի արգաւորացի հե- տարբերութիւն է, իսկ հաստատուն բնակողին համար ալ մի գեղեցիկ դը- րաւորութիւն : Եւստանութեան խանութիւնն առաջ համար խանութիւնն էն ամեն կարգէ ու աստիճանէ և ա- մեն սեւէ ու ազգէ անձինք որը կը փութն թանի մը ժամ անցուելով հա- ճութեամբ Սանասարեան վարժարանի մէջ, եթէ դրանք թոյլ հաստատուն տալակներ երբեք լինելուց ազգովը չը պարտաւորէր այցելուները կամ ուր- րաթի գերեզնէ յետոյ կամ կիրակի ցե- րեկէ յետոյ միայն հրամայել, հանա- րապարհ կը լինէր անշուշտ այցելուաց խանութը : Համարուած լինելով թէ միայն Կարիւնի չէ որ Սանասարեան վար- ժարանի այցելութեանն կ'աւանդուի, իմ' այցելութեան տպաւորութիւնները հե- տաւորաց ալ հարցուել արժան էր :

Ազգային առաջնորդարանը, Մարը և երեւցին և վարժարանները կ'եր- անական տեղ մը կը գտնուին Կարիւն մեծ շուկային վրայ, թէպէտ աննշտ եւսեւի կողմի բուրդովն բաց է, և բնակու- թեան մայր լինելով մարտի օր ու- նեւորու առաւելութիւնն ալ կը վարչ- լէ : Այդ մօտ է և Սանասարեան վար- ժարանը երկեցեցի դուռնէն փաշայից թաղը ոտուած կողմը գոցող փողոցին վրայ : Եւ կողմը կան կարգ մը ընտր- տուներ, և ձախ կողմը վարժարանին շրջապատը և ի միջի քարայնէ մի փա- ռաւոր դուռ : Այդ վարժարանին չե- նութիւնը աւարտուեցաւ 1879-80 ա- րեւորէն : առաջին անգամ օրիորդաց ազգային վարժարանը հաստատուեցաւ առաջ և մնաց մինչեւ 1884 :

Սանասարեան վարժարանը 1884 հոկտեմբերին հիմնուեցաւ, նախ Մա- կարեանի կամ Բիւրքեմիսիանց տան մէջ, որ թէպէտ ընդարձակ տուն էր, այլ անձուկ վարժարան կրցաւ լինել : Եւստանութեան վարժարանը առաջին տեղեկութիւնը առաջին ընդարձակ տեղ մը կը փնտրէ և չէր գտնուի : Գաւառական վարժութիւնը բաղկացում իւրօրինակ պաշտպանութիւն և օրնութիւն ընել իւր առաջնորդա- րանը պարզեց և Սանասարեան վար- ժարանին առաջնապար ընտրութեան յատկացում : Զարի մ'ալ այսպէս ան- ցաւ և ալ վարժարանն ինքնուրոյն տա- կալին իւր սեփական շէնքը կառու- ցանել և առաջնորդարանն ալ երկար տանէ իւր կեդրոնէն դուռ թողուլ պատշաճ շտեմուելով, Գաւառական վարժութիւնն և թաղական մատակա- րարութիւնը համարարուող օրընցին օրիորդաց նորաշէն վարժարանը յանձ- նել Սանասարեան հաստատութեան : Այս է որ և մեր կողմէնք մեր քա- յիւրը, և ազգային շրջապատին դուռ- նէն ներս ոտքերով դրած տանեկան, երբ հրճուանք կը նկատուի մեծա- գործ բարեբարին հաստատութիւնը, ուրախութեամբ կը մտածենք որ ար- ժանապէս դնահատող եղբիւր է նմին և Կարիւն, որոյ ժողովուրդը լիարկաւ հա- ճութեամբ կը պարծենայ լինելու պայ- յան և մեծարող այնպիսի բարի և բարեւոր մի հիւրի : Իւր զի եթէ հիւ- րին մեծ լինելը իրեն պատու է, ալ մեծ հիւր մը ընդունել զիանալն ալ պատու է :

Երկարակին դուռնէն ներս մտածիլ- ցէս կը տեսնուի մը ընդարձակ և ու- մախի պարտեղ, յորոյ ի միջավայրին կատարուած է վարժարանը, ընդար- ձակ և զրթիք քաւակուս, 40-45 կանգուն երկարութեամբ, ձողին և լե- րեսին բարձր կամքովեղաց անցը մը կը տանի ի վարժարան : Զմեռնային ձիւրը գրեթէ բոլորովն հալած է այ- ժմ, և երկու կողմերը լիստ առ լիստ կը տեսնուի ծաղկաբոյսերու գոս ու- ցամար ճիւղեր : Այդ նշանները կը վայելն թէ ամառուան մէջ տառ բու- ռատան եղբիւր է, և իրաւ որ ամառ- ուան մէջ վարժարանին դաստուար և աշակերտ իրենց անձնական հսկողու- թեամբ և աշխատութեամբ այնպիսի մի բուրքատուն սարքեր էին, որ Կար- նայ մէջ չէր տեսնուած երբեք :

Զայս կողմը հեռուէն կը տեսնուի մայր երկեցեցի արեւելեան օրմը, սըր- բատաւ քարերով բարձրացած մի հո- յակաւ յիւնած, և ալեւա է որ ուրիշ անգամ յատկապէս ծանօթեցնենք ինքնուրոյն հանդերձ թէ միջին ցայն վայր զայն Աւեւեղ ընթերցողաց : Այլ կողմը, այսինքն ընդ արեւելի կը տեսնու մի նոր երկարակին շէնք, ուստի տակա- ւին մեկնած չեն արհեստագործ Բուռ վարժարանը արդէն իսկ նեղ գալ սիլ- րած և յալիւր տարիներու համար բացարձակապէս անբաւական լինելով այդ նոր շէնքը իւր ծախքով կը կա- ուուցանէ վարժարանին բարեբարը, յա- պաղային զայն Ազգային նուիրելու նպա- տակաւ :

Վարժարանը միայնակ կ'երեւի, այլ ի ներքոյ գեղեցիկ գեղանայակ մ'ունի և անդ եւս սեղանատունը, հանգընծա- տունը, գործատունը, ուստի չենք ար- լալիք եթէ երկարակին եւս կ'աշ- ուղենք : Վարժարանի մասըը բերաւ ալայն լինելն մէջտեղէն է. դուռնէն ներս մի աշակատակ ըսկ իւր քաւակ- ին ծառայէ, և անոր վրայ կը բացուին զանազան դուռներ, առաջինը դա- սարաններ են, աստի և անտի, իսկ նշե- լարանը կը մնայ ճակատը, վարժարա- նին խորը :

Այցելուին առաջին մտադրութիւնը գրաւող առաջինները մեծաղիւր և ա- րեւելիքից կ'արաններ են, յորոյ զե- անգուած են շարքով դնուած շարք- տակներ և թաղանթներ : Ամենն ալ Կարիւն դաշտերուն և լեռներուն մէջ ծնած են. զորս ինտիկ ճաշակով և ճար- տար արհեստով պատրաստած է վար- ժարանի զաւանուներն : Մեծ, Յով- անգի էջի. Մատաններն Մեծ Պարսի- ցին կը յիշէ Կարիւն դաշտին հաւերուն չափովն և գեղեցկութիւնը : Եւ այդ դուռնէն լինելով տեսնու ինքնուրոյն կ'ար- արացնէ լիակն մեծ Պատմական լա- թաւերը : Գարաններն դուռն կը կե- նան յաղթանակով մի արջ և զմեծայ մի գայլ զորս նշանէ Թ. Մատաններն էջի. զմեծած է ինքն արջ փորթի լա- կի մտած էր ի վարժարան, որ քա- նի մի տարի արդեացաւ և ունեցաւ, և եթէ հաջորդեալ արդարաց, կը պատմե- լիք իրենց ինքնամառ արջին հաղորու- մէկ մանրէկայերը :

Գարաբաններուն մի մասն ալ տե- սակ տեսակ բնական և արհեստական առաւելարներ կը պարսպանէին, որը յա- տկապէս բերուած են Եւրոպայէն դա- նազան տեղեկութեանց զարգացմանը աշակերտաց մտաց մէջ ապարկելու համար : Թէպէտ մանկավարժական թանկարանի կ'արանները առաւելու- ներ են, սակայն կը հետաքրքրեն նաև քաւակուս և խեղճան անձերը : Դասա- լանք տեղեկանքները, որը առիթ չեն ունեցած նախնորդական հաւաքողներ տեսնելու Այդ առաւելարները շարունակ ինքնարժակ տեղ մը կը փնտրէ և չէր գտնուի : Գաւառական վարժութիւնը բաղկացում իւրօրինակ պաշտպանութիւն և օրնութիւն ընել իւր առաջնորդա- րանը պարզեց և Սանասարեան վար- ժարանին առաջնապար ընտրութեան յատկացում : Զարի մ'ալ այսպէս ան- ցաւ և ալ վարժարանն ինքնուրոյն տա- կալին իւր սեփական շէնքը կառու- ցանել և առաջնորդարանն ալ երկար տանէ իւր կեդրոնէն դուռ թողուլ պատշաճ շտեմուելով, Գաւառական վարժութիւնն և թաղական մատակա- րարութիւնը համարարուող օրընցին օրիորդաց նորաշէն վարժարանը յանձ- նել Սանասարեան հաստատութեան : Այս է որ և մեր կողմէնք մեր քա- յիւրը, և ազգային շրջապատին դուռ- նէն ներս ոտքերով դրած տանեկան, երբ հրճուանք կը նկատուի մեծա- գործ բարեբարին հաստատութիւնը, ուրախութեամբ կը մտածենք որ ար- ժանապէս դնահատող եղբիւր է նմին և Կարիւն, որոյ ժողովուրդը լիարկաւ հա- ճութեամբ կը պարծենայ լինելու պայ- յան և մեծարող այնպիսի բարի և բարեւոր մի հիւրի : Իւր զի եթէ հիւ- րին մեծ լինելը իրեն պատու է, ալ մեծ հիւր մը ընդունել զիանալն ալ պատու է :

Վարժարանը միայնակ կ'երեւի, այլ ի ներքոյ գեղեցիկ գեղանայակ մ'ունի և անդ եւս սեղանատունը, հանգընծա- տունը, գործատունը, ուստի չենք ար- լալիք եթէ երկարակին եւս կ'աշ- ուղենք : Վարժարանի մասըը բերաւ ալայն լինելն մէջտեղէն է. դուռնէն ներս մի աշակատակ ըսկ իւր քաւակ- ին ծառայէ, և անոր վրայ կը բացուին զանազան դուռներ, առաջինը դա- սարաններ են, աստի և անտի, իսկ նշե- լարանը կը մնայ ճակատը, վարժարա- նին խորը :

Այս միջոցին Սեւանիկի Հայ Դա- թարանի մէջ պատահած նմիջոցե- անքն տեղեկութեան Լատին երկեցեցեաց ձեռք կը վերցնին և Լատինաց գե- րեցեանատունը կը լիարկուի ձիւր, և ո՛չ արդար միայն, այլ և մաշտակով փն- լի մէջ կ'եղած տաններն ալ նախաւ Լա- տին կրօնական ունեցած տարուան ազգա- լին զաւակի փնտրելու :

Յիշեցնիք վերեւ թէ Հայ Դադիմա- կանութեան մէջ պատահած նմիջոցե- անքն տեղեկութեան Լատին երկեցեցեաց ձեռք կը վերցնին և Լատինաց գե- րեցեանատունը կը լիարկուի ձիւր, և ո՛չ արդար միայն, այլ և մաշտակով փն- լի մէջ կ'եղած տաններն ալ նախաւ Լա- տին կրօնական ունեցած տարուան ազգա- լին զաւակի փնտրելու :

Այս միջոցին Սեւանիկի Հայ Դա- թարանի մէջ պատահած նմիջոցե- անքն տեղեկութեան Լատին երկեցեցեաց ձեռք կը վերցնին և Լատինաց գե- րեցեանատունը կը լիարկուի ձիւր, և ո՛չ արդար միայն, այլ և մաշտակով փն- լի մէջ կ'եղած տաններն ալ նախաւ Լա- տին կրօնական ունեցած տարուան ազգա- լին զաւակի փնտրելու :

Եւստանութեան հրամանաւ երկեցեցեան արդիւն Զայի մը յաղորդուեցաւ Թե- անի և զրթիք քաւակուս, 40-45 կանգուն երկարութեամբ, ձողին և լե- րեսին բարձր կամքովեղաց անցը մը կը տանի ի վարժարան : Զմեռնային ձիւրը գրեթէ բոլորովն հալած է այ- ժմ, և երկու կողմերը լիստ առ լիստ կը տեսնուի ծաղկաբոյսերու գոս ու- ցամար ճիւղեր : Այդ նշանները կը վայելն թէ ամառուան մէջ տառ բու- ռատան եղբիւր է, և իրաւ որ ամառ- ուան մէջ վարժարանին դաստուար և աշակերտ իրենց անձնական հսկողու- թեամբ և աշխատութեամբ այնպիսի մի բուրքատուն սարքեր էին, որ Կար- նայ մէջ չէր տեսնուած երբեք :

Զայս կողմը հեռուէն կը տեսնուի մայր երկեցեցի արեւելեան օրմը, սըր- բատաւ քարերով բարձրացած մի հո- յակաւ յիւնած, և ալեւա է որ ուրիշ անգամ յատկապէս ծանօթեցնենք ինքնուրոյն հանդերձ թէ միջին ցայն վայր զայն Աւեւեղ ընթերցողաց : Այլ կողմը, այսինքն ընդ արեւելի կը տեսնու մի նոր երկարակին շէնք, ուստի տակա- ւին մեկնած չեն արհեստագործ Բուռ վարժարանը արդէն իսկ նեղ գալ սիլ- րած և յալիւր տարիներու համար բացարձակապէս անբաւական լինելով այդ նոր շէնքը իւր ծախքով կը կա- ուուցանէ վարժարանին բարեբարը, յա- պաղային զայն Ազգային նուիրելու նպա- տակաւ :

Վարժարանը միայնակ կ'երեւի, այլ ի ներքոյ գեղեցիկ գեղանայակ մ'ունի և անդ եւս սեղանատունը, հանգընծա- տունը, գործատունը, ուստի չենք ար- լալիք եթէ երկարակին եւս կ'աշ- ուղենք : Վարժարանի մասըը բերաւ ալայն լինելն մէջտեղէն է. դուռնէն ներս մի աշակատակ ըսկ իւր քաւակ- ին ծառայէ, և անոր վրայ կը բացուին զանազան դուռներ, առաջինը դա- սարաններ են, աստի և անտի, իսկ նշե- լարանը կը մնայ ճակատը, վարժարա- նին խորը :

Այցելուին առաջին մտադրութիւնը գրաւող առաջինները մեծաղիւր և ա- րեւելիքից կ'արաններ են, յորոյ զե- անգուած են շարքով դնուած շարք- տակներ և թաղանթներ : Ամենն ալ Կարիւն դաշտերուն և լեռներուն մէջ ծնած են. զորս ինտիկ ճաշակով և ճար- տար արհեստով պատրաստած է վար- ժարանի զաւանուներն : Մեծ, Յով- անգի էջի. Մատաններն Մեծ Պարսի- ցին կը յիշէ Կարիւն դաշտին

